

ABE
BONNEMA 2017
ARCHITECTUUR PRIJS

ABE BONNEMA ARCHITECTUURPRIJS 2017

DEFINITIEF JURYPAPPORT

gepubliceerd op 28 november 2017

JURYRAPPORT Abe Bonnema Architectuurprijs 2017

Samenstelling jury

Het Bestuur van de ir. Abe Bonnema Stichting stelt voor elke editie van de Abe Bonnema Prijs een onafhankelijke, deskundige jury samen. Om een zekere continuïteit in de beoordeling te borgen worden de leden voor drie jaar benoemd. De jury voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2017 kent de volgende samenstelling:

- Esther Agricola (voorzitter)
- Marjolein van Eig
- Annelies van der Goot
- Eric Frijters
- Edwin Oostmeijer
- Dick van Wageningen

Marc A. Visser treedt namens de ir. Abe Bonnema Stichting op als secretaris van de jury (zonder stemrecht).

Werkwijze

De jury is na een schriftelijke voorbereiding drie keer bijeengewees. Tijdens de eerste bijeenkomst zijn de inzendingen aan de formele criteria uit het reglement getoetst. Naast het hanteren van de beoordelingscriteria uit het reglement heeft de jury gebruik gemaakt van de mogelijkheid om aanvullende aspecten te benoemen, die van belang worden geacht bij de beoordeling. Na een algemene beschouwing over het niveau van de inzendingen en een aantal beoordelingsrondes is een voorselectie gemaakt van negen inzendingen, die de jury ter plaatse heeft bezocht.

Een belangrijke karakteristiek van de Abe Bonnema Prijs is dat de jury het oordeel niet alleen baseert op de ingezonden documentatie, maar dat de nominaties en winnaar worden bepaald nadat de geselecteerde projecten door de jury zijn bezocht en de betrokken architect (en in voorkomend geval ook de opdrachtgever) ter plaatse nadere uitleg heeft verschaft. De beleving van het project in de context, de ervaring van ruimtelijkheid en hoe een gebouw gebruikt wordt vindt de jury essentieel. Voor Abe Bonnema gold dat immers ook.

Nadat gedurende twee excursiedagen de negen geselecteerde projecten zijn bezocht, is er tijdens het slotberaad besloten om vier inzendingen te nomineren. Op basis van de conclusies uit het slotberaad heeft de jury de winnende inzending voor de Abe Bonnema Architectuurprijs 2017 aangewezen. Tenslotte is het juryrapport opgesteld en na instemming door de volledige jury vastgesteld.

Formele toetsing

Tijdens de eerste zitting is geïnventariseerd of bij de juryleden sprake is van directe betrokkenheid bij een inzending of een vorm van betrokkenheid waarbij het onafhankelijke oordeel van de jury in het geding zou komen. Dit is niet het geval. Voor de prijs komen gebouwen in aanmerking die in Nederland zijn opgeleverd in 2015 of 2016. Het reglement staat inmiddels toe dat met één en dezelfde inzending aan twee edities kan worden deelgenomen. Eén inzending is eerder ingezonden voor de Abe Bonnema Prijs voor Jonge Architecten 2016. Getoetst aan ontvankelijkheidseisen en aan de formele criteria vielen er geen inzendingen af.

Karakteristiek van de inzendingen

De Abe Bonnema Prijs wint in de vijf jaar van zijn bestaan aan prestige met een reeks winnaars van absolute topkwaliteit. De jury legt de lat hoog. Met 53 inzendingen is er een stijging ten opzichte van de editie voor jonge architecten van 2016 (31 inzendingen). Afgezet tegen de editie uit 2015 (61 stuks) zijn er dit jaar iets minder inzendingen. De strijd om de Abe Bonnema Prijs lijkt zich af te spelen in de hoogste divisie van de Nederlandse architectuur. De jury signaleert jammer genoeg dat er geen vrouwelijke architecten bij de vier nominaties zitten, noch bij de negen geselecteerde projecten.

Het aandeel transformatieprojecten (verbouw, hergebruik, herbestemming van bestaande gebouwen) is relatief hoog en dat kan gezien worden als een weerspiegeling van de tijdgeest. Alle inzendingen overziend vindt de jury dat de gepresenteerde beelden overweldigend zijn, er is voldoende kwaliteit en er zijn uiteenlopende categorieën. De jury overweegt aanvankelijk of die diversiteit ook tot uitdrukking kan komen in de aanwijzing van de nominaties.

Beoordelingscriteria

De jury van de Abe Bonnema Architectuurprijs heeft de inzendingen beoordeeld op basis van het door het bestuur vastgestelde reglement.

De prijs is bestemd voor de architect van een gebouw dat in de afgelopen twee jaar (2015/2016) in Nederland is opgeleverd en dat naar het oordeel van een onafhankelijke, deskundige jury een prestatie is van uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, dat toekomstige generaties inspireert en dat tot voorbeeld strekt.

Conform het reglement staat het de jury vrij om ook eigen accenten te zetten, mede gelet op het gekozen jaarthema: Tijdgeest. De jury van de Abe Bonnema Architectuurprijs 2017 heeft van die mogelijkheid gebruikgemaakt. Samengevat levert dit een aantal aspecten, die bij de beoordeling zijn betrokken.

De jury vindt dat de winnaar de geest van de tijd moet weerspiegelen of - tegen de tijdgeest in - de voorbode van iets nieuws zou moeten zijn. Het gerealiseerde werk moet een bijdrage vormen aan de ontwikkeling van een nieuw repertoire door op innovatieve wijze nieuwe antwoorden te geven op nieuwe vragen. Vakmanschap alleen volstaat volgens de jury niet. Schoonheid blijft belangrijk, naast bravoure. Van belang is hoe de (historische) context wordt geïnterpreteerd en hoe architecten hun werk in relatie tot het jaarthema (Tijdgeest) motiveren. Het winnende project moet echt uitmuntend zijn en een inspirerende uitstraling hebben, waarbij zowel de verhoudingen, de compositie als de details kloppen. Hoewel de Abe Bonnema Prijs zich lijkt te ontwikkelen tot een 'hardcore' architectuurprijs let de jury vooral op de integrale samenhang van beoordelingsaspecten. Is er sprake van louter fixatie op het object of levert het project ook een meerwaarde aan de omgeving? De juryleden willen graag verrast worden door innovatieve oplossingen en experimenten met bijvoorbeeld nieuwe vormen van opdrachtgeverschap of op het vlak van duurzame ontwikkeling. Leiden de maatschappelijke en technologische veranderingen ook daadwerkelijk tot nieuwe typologieën, in ruimtelijke verschijningsvorm en/of materialisering? De tijdgeest vereist immers dat de omgeving er anders uit gaat zien.

Observaties

Onderweg door Nederland, tijdens het bezoek aan de geselecteerde gebouwen en op basis van de gesprekken met de betrokken architecten, constateert de jury dat het realiseren van een hoogwaardig kwalitatief bouwwerk echt een topprestatie van formaat vereist van de architect. Vaak is hij een van de weinige constante factoren in soms jarenlange trajecten. Om hem heen is sprake van politieke dynamiek en grilligheid, wijzigen de inzichten, de omstandigheden, de budgetten en worden om de haverklap projectmanagers aan opdrachtgeverszijde ververst. Hoe knap is het dan om uiteindelijk toch de hoogst mogelijke kwaliteit te realiseren?

Dat het voeren van regie over het proces een belangrijke factor is voor architecten in het huidige tijdsgewricht signaleerde de jury al bij eerdere edities van de Abe Bonnema Prijs.

De ingediende projecten leveren een interessante waaier van opgaven op, waarmee de architect van vandaag zich ziet geconfronteerd. De jury signaleert een toename van complexe vraagstukken, waarin infrastructuur, openbare ruimte en bijvoorbeeld een schoolgebouw of een parkeergarage met elkaar zijn verweven. De jury is zeer onder de indruk van de strategieën die worden ontwikkeld om deze materie te lijf te gaan. Een aantal voorbeelden is het noemen waard.

Kustwerk Katwijk van o.a. Royal Haskoning DHV en OKRA landschapsarchitecten is een fraai voorbeeld van een nieuwe vraagstelling die zich aandient. Hoewel de verschillende onderdelen (verlengde uitwatering, dijk-in-duin, duinlandschap, inrichting van de openbare ruimte op de boulevard en de ondergrondse parkeergarage) niet bijzonder zijn, is de combinatie dat wel. Niet eerder zijn deze onderdelen in één project verenigd.

Next Architects en Rudy Uytenhaak wonnen samen de competitie voor het bouwproject voor de combinatie van de Daphne Schippersbrug en een nieuwe school in Oog in Al te Utrecht, mede op basis van hun ervaring in respectievelijk infrastructuur en scholenbouw. Bij de realisatie van hun verbluffend slimme concept draaiden ze de rollen om; Uytenhaak bouwde de brug en NEXT de school, zodat beide bureaus bij een volgende aanbesteding kunnen bogen op de opgedane ervaring in een ander ontwerpdomein.

Door zowel stedenbouw, architectuur van de woningen als de inrichting van de openbare buitenruimte in één hand te houden is door Hans van der Heijden een bijzondere vorm van samenhang bereikt bij de stedelijke vernieuwing in de door W.M. Dudok ontworpen Haagse Moerwijk.

In contrast met volledige regie staat het voorbeeld van De Flat Kleiburg in Amsterdam Zuid-Oost, waarbij NL Architects en XVW architectuur juist heel veel hebben losgelaten. Terwijl de bewoners hun 'klushuizen' volledig naar eigen smaak inrichtten, beperkte de architect zich tot het blootleggen en minutieus in ere herstellen van de schoonheid van het originele ontwerp van architect Ottenhof uit 1971. Het rehabiliteren van verdwenen kernwaarden vereist ook lef en is volgens de jury juist iets van deze tijd.

De renovatie van het kantoor van a.s.r. door Team V is in meerdere opzichten tekenend voor de huidige tijd. Naast de focus op verduurzaming noemt architect Jeroen van Schooten thema's als samenwerken en ontmoeten belangrijk, zowel in het gebouwo ontwerp als in het proces. Betrokkenheid van de werknemers was van groot belang, aangezien het gebouw tijdens de verbouwing in gebruik bleef.

Nominaties

Tom Frantzen: Patch 22

De jury ziet Tom Frantzen als een pionier van een nieuwe ontwikkeling. Op basis van een ijzersterke observatie van het vak heeft Frantzen een nieuw uitgevonden positie verworven, waarbij ook het zakelijke aspect goed is doordacht. Als architect-ontwikkelaar heeft hij een plek veroverd in een tijd van crisis en op een locatie waar hij kansen zag liggen voor het toevoegen van kwaliteit. Frantzen en zijn zakenpartner hebben zich ontpopt als slimme ondernemers die – tegen de tijdgeest in – de tijd goed aan voelen. Patch22 is een vorm van woningbouw die we nog niet kennen. Een knappe prestatie.

Het fenomeen van lofts, die zowel wonen als werken kunnen accommoderen is ook in andere inzendingen aanwezig. Frantzen introduceert echter een aantal technische innovaties op het gebied van flexibiliteit die een hybride gebruik en veranderingen in ruimte en in de tijd mogelijk maken. Patch22 is zo flexibel opgezet dat het verschillende programma's kan accommoderen.

De ontwikkelaar Frantzen vond tijdens het ontwerp- en bouwproces de architect Frantzen op zijn weg. Keuzes voor bijvoorbeeld het flexibele vloerpakket en de aanzienlijke verdiepingshoogte willen nog wel eens sneuvelen in de traditionele verhouding tussen deze twee actoren in het bouwproces. De architect Frantzen wint het op een aantal fronten, zoals de royaal bemeten serreachtige balkons, die een comfortabel verlengstuk van de woonruimte bieden, laten zien.

De jury vindt dat Tom Frantzen door de toepassing van innovatieve concepten en technieken een nieuwe standaard zet voor de Nederlandse woningbouw. Patch22 is een toonbeeld van vernieuwing in de architectuur.

Marco Vermeulen: Biesbosch Museumeiland

Het museum heeft een spectaculaire transformatie ondergaan. De structuralistisch opgezette paviljoenstructuur is in het expositiegedeelte nog wel te beleven, de toevoeging van de opengevouwde vleugel met enorme glaspui maakt er een geweldig nieuw ensemble van. In de nieuwe landschappelijke setting heeft het museum een complete gedaanteverandering ondergaan.

Marco Vermeulen heeft de opgave met veel enthousiasme, energie en betrokkenheid uitgevoerd. Dankzij zijn inlevingsvermogen heeft Vermeulen stapsgewijs de opdrachtgever weten te verleiden om steeds een stapje verder te gaan. Hij nam zelfs het voortouw om de voorwaarden voor een veel grotere ingreep dan aanvankelijk gepland ook daadwerkelijk te kunnen realiseren, door zich bijvoorbeeld in te zetten voor de verwerving van aanvullende subsidies. De architect is als het ware één geworden met de opgave. Het resultaat spreekt tot de verbeelding.

Vermeulen heeft een overtuigende nieuwe vorm gevonden voor het Biesbosch museum. De radicale ingreep is beredeneerd, goed doordacht en heel zorgvuldig uitgevoerd. Alle onderdelen, zowel binnen als buiten, zijn van hoge kwaliteit. Doordat ook op detailniveau alles zeer goed is ontworpen toont Vermeulen zijn vakmanschap. Vermeulen is erin geslaagd een mooie verdeling aan te brengen tussen het betaalde gedeelte en het vrij toegankelijke deel van het museum. De opengevouwde nieuwe vleugel biedt het museum een prachtige lichtinval. De museumtuin met een grote watermaquette en een zoetwatergetijdenpark voegt een extra dimensie toe aan het museale verhaal en verhoogt de belevingswaarde.

Het graslandschap op het dak is een geniale vondst en levert samen met alle andere innovatieve onderdelen een belangrijke bijdrage aan de duurzame ontwikkeling. Deze ingreep heeft bovendien een heel sterk effect op de omgeving en verschaft het Biesbosch Museum een volstrekt unieke, nieuwe identiteit met een hoogwaardige beeldwaarde.

De jury heeft grote waardering voor de prestatie die Marco Vermeulen heeft gerealiseerd. Het Museumeiland Biesbosch weerspiegelt de tijdgeest en is te beschouwen als een schitterend voorbeeld waarin aandacht voor duurzame ontwikkeling en technologische innovaties leiden tot een nieuwe typologie.

Michiel Riedijk: Stadhuis Deventer

Neutelings Riedijk architecten heeft zichzelf overtroffen met het stadhuis van Deventer. De jury beschouwt dit bouwwerk als een hoogtepunt in het oeuvre van het bureau. Het gebouw levert op alle beoordelingscriteria de hoogst mogelijke score. De inpassing in de kleinschalige binnenstad met oog voor de historische stedenbouwkundige context is voortreffelijk. Het omvangrijke programma is vernuftig gedistribueerd over de bestaande en de nieuwe bouwdelen en op vanzelfsprekende wijze met elkaar verbonden in verschillende circuits.

Het gebouw is een stukje stad op zich met steegjes en pleintjes. Het stadhuis is op alle niveaus verbonden met de stad door middel van een intelligent stelsel van ruimtes (binnen, buiten, formeel en informeel). Door de informele ruimtes, die aan routes door het ensemble gekoppeld zijn, wordt een uitnodigend gebaar gemaakt naar de gebruikers en de bezoekers. Ruimtelijk hoogtepunt is de centrale hal. Michiel Riedijk heeft een trefzekere en comfortabele sfeer gekozen doordat hij ook op het laagste schaalniveau passende keuzes heeft gemaakt in materialisatie, kleur en afwerking.

Het gebouw straalt rust uit door de goede akoestiek, de mooie betonnen plafond cassettes en de fraaie lichtinval. De maatvoering, de verhoudingen van volumes en de gevelcomposities getuigen van een consequent doorgevoerde logica. Volgens de jury schuilt daarin een grote mate van vakmanschap, zeker als je bedenkt dat de totstandkoming van dit project verschillende kritieke stadia heeft gekend.

Het stadhuis representeert zich aan het Grote Kerkhof als een eigentijdse vertaling van het klassieke begrip Palazzo. Pure schoonheid volgens de jury. De gelaagde gevel met de vingerafdrukken van Deventenaren voegt absoluut een fenomenale extra dimensie toe. Michiel Riedijk en de kunstenares Loes ten Anscher vervlechten kunst en architectuur op indrukwekkende wijze met elkaar. Het is een geniale vondst om deze elementen onder de noemer zonwering weg te schrijven in de begroting. Met deze toevoeging wordt tevens een unieke verbinding gelegd tussen de burgers en het bestuur.

Het stadhuis van Deventer is volgens de jury een prestatie van uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, die toekomstige generaties inspireert en die tot voorbeeld strekt.

Koen van Velsen: OV-terminal Breda

Het oeuvre van Koen van Velsen is ijzersterk en consequent en de OV terminal in Breda vormt daarin een absoluut meesterwerk van internationale allure. Van Velsen hanteert een methodiek die de tijd kan weerstaan. Aan het begin van het ontwikkelingsproces formuleert hij de drie belangrijkste gemeenschappelijke uitgangspunten voor het project. Daar houdt hij vervolgens gedurende 12 jaar lang aan vast. Als een waar ambachtsman heeft hij aan alles gedacht en is elk detail doordacht. Van

het fietsenrek links onder tot de droogloop op het dak rechtsboven – niets wordt aan het toeval overgelaten.

De jury heeft grote waardering voor dit imposante bouwwerk. Hoofddeed voor de OV terminal is dat alle programmaonderdelen in één gebouw zijn geïntegreerd. Een gebouw dat ook een station is. Aan de centrumzijde toont het gebouw zich als een kloek volume, maar Van Velsen is er in geslaagd om de overgangen vloeiend te maken en de terminal op ontspannen wijze te vervlechten met de stad. De keuze voor baksteen als basismateriaal draagt daaraan bij. Aan de andere zijde komt de confrontatie van het gebouw met het huidige stedelijk weefsel harder over. De terminal is in functionele zin een stad op zich; met naast de verschillende openbaar vervoerhaltes ook woningen, winkels en kantoren. De stationshal functioneert als stadskamer. De diagonale oprit naar het royale dak versterkt de stedelijke dynamiek.

Tegelijkertijd slaagt Van Velsen erin om overal een gevoel van comfort te realiseren, één van de uitgangspunten die hij aan het begin heeft opgesteld. Dit komt het beste tot uitdrukking in de ontsluitingszones van de woningen. Met de verbeelding van alle planwijzigingen door middel van gevelvlakken in verschillende baksteenkleuren bereikt Van Velsen niet alleen een welkome gelaagdheid maar maakt hij ook een krachtig statement over de tijdgeest.

De OV terminal in Breda is volgens de jury een prestatie van uitzonderlijke, hoogwaardige architectonische kwaliteit, die toekomstige generaties inspireert en die tot voorbeeld strekt.

Conclusie

De inzendingen voor deze vijfde editie van de Abe Bonnema Prijs leveren tezamen een schatrijk beeld van de huidige top in de Nederlandse architectuur. Aan de vooraf geformuleerde verwachtingen van bijzondere kwaliteit wordt zeker voldaan. Kenmerkend voor de vier genomineerde projecten is dat zij stuk voor stuk een maatschappelijke meerwaarde toevoegen aan de omgeving. Dat is iets waar de tijdgeest nu om vraagt.

Deze karakteristiek geldt voor alle nominaties maar komt het beste tot uitdrukking in de voordracht van de jury voor de winnaar van de Abe Bonnema Architectuurprijs 2017. Daarbij is sprake van een foto-finish; in een nek-aan-nekrace tussen Deventer en Breda wijst een meerderheid van de jury Michiel Riedijk aan als winnaar van de Abe Bonnema Architectuurprijs 2017.

JURYLEDEN

Esther Agricola

Esther Agricola is voorzitter van de jury. Esther is directeur Ruimte en Duurzaamheid van de gemeente Amsterdam. Van 2007 tot 2014 was zij directeur van het hoofdstedelijke Bureau Monumenten en Archeologie. Na haar opleiding als architectuurhistorica werkte Esther onder andere bij het NIROV en bij het kenniscentrum stedelijke vernieuwing KEI.

Marjolein van Eig

Marjolein van Eig is de eerste winnaar van de Abe Bonnema Prijs voor Jonge Architecten in 2014 met haar inzending Koepel op de Overplaats te Heemstede. Zij ontwerpt met haar BureauVanEig diverse stedenbouw-, utiliteits- en woningbouwplannen. Aandacht voor duurzame archetypische architectuur en vakmanschap staat centraal in haar werk. Naast het architectenwerk publiceert ze regelmatig.

Eric Frijters

Eric Frijters is oprichter en directeur van FABRICations en houdt zich bezig met het ontwerp van architectuur, stedenbouw en regionale strategie. Daarnaast is hij als Lector Future Urban Regions (FUR) aangesteld bij de Nederlandse Academies van Bouwkunst. De onderzoeksgroep FUR is gericht op gezonde verstedelijking, design thinking methodologie en test productieve strategieën voor stedelijk metabolisme. Met FABRICations won Eric Frijters diverse prijzen (Prix de Rome, finalist Iakov Chernikhov International Architecture Prize en de Eo Wijersprijs).

Annelies van der Goot

Annelies van der Goot is historicus en journalist. Als hoofdredacteur was zij tot medio 2017 verbonden aan Noorderbreedte, een tijdschrift over landschap, ruimtelijke ordening, kunst en cultuur, natuur en milieu in Noord-Nederland. Annelies werkte eerder als programmamaker o.a. voor de VPRO en voor Omrop Fryslân. Thans werkt Van der Goot als adviseur communicatie voor Fryslân en de Wadden bij Staatsbosbeheer.

Edwin Oostmeijer

Edwin Oostmeijer is opgeleid als journalist en ontwikkelt woningbouwprojecten. Voor 'Het Bolwerk' in Utrecht ontving hij de Gouden Piramide 2006, de Rijksprijs voor Inspirerend Opdrachtgeverschap. In 2014 is hij voor dezelfde prijs genomineerd, dit keer voor het project 'Ithaka' in Almere. Edwin Oostmeijer was redacteur van het Jaarboek Architectuur in Nederland en hij organiseert architectuurreizen naar San Francisco.

Dick van Wageningen

Dick van Wageningen won de Abe Bonnema Architectuurprijs 2015 met het Nationaal Militair Museum te Soesterberg. Al tijdens zijn studie ging Van Wageningen aan het werk bij het bureau Claus en Kaan Architecten Amsterdam. Uit de intensieve samenwerking met Felix Claus die in de periode 1996-2013 ontstond, volgde in januari 2014 een officieel partnerschap onder de noemer Felix Claus Dick van Wageningen Architecten.

Secretaris van de jury (zonder stemrecht) is **Marc A. Visser**, directeur van hûs en hiem, adviseurs ruimtelijke kwaliteit in Fryslân.